

ประวัติรอยพระพุทธบาท^๑

เล่ามาว่า ในแคว้นสุนาปรันตะ มีสองพี่น้องในหมู่บ้านพ่อค้าแห่งหนึ่ง ในสองพี่น้องนั้น บางทีพี่ชายก็นำเกวียน ๕๐๐ เล่ม ไปชนบทแล้วก็บรรทุกสินค้ามา. บางทีก็น้องชาย. ส่วนในตอนนี้ พี่ชายให้น้องชายอยู่เฝ้าบ้านแล้วตัวเองก็นำเอาเกวียน ๕๐๐ เล่ม เทียวไปตามหัวเมือง มาถึงกรุงสวตติ โดยลำดับ พักกองเกวียนอยู่ใกล้ ๆ พระเชตวัน กินอาหารเมื่อเช้าแล้ว อันผู้ติดตามล้อมแล้วนั่งพักผ่อนตามสบาย.

ก็แลสมัยนั้น ชาวกรุงสวตติกินอาหารเมื่อเช้าแล้ว อธิฐานองค์อุโปสถสวมเสื้อสะอาด ถือของหอมและดอกไม้เป็นต้น โนม้น้อมโอนเง้อมไป ยังที่ซึ่งมีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ แล้วพากันออกไปทางประตูทิศใต้ไปสู่พระเชตวัน. เมื่อเขาเห็นคนเหล่านั้น จึงถามชายคนหนึ่งว่า พวกนี้ไปไหนกัน. นี้นาย คุณไม่รู้อะไรเลยหรือ แก้วคือพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เกิดขึ้นแล้วในโลก เพราะเหตุนี้ มหาชนนี้ จึงพากันไปฟังธรรมกถาในสำนักของพระศาสดา.

คำว่า พุทธรูป ของชายคนนั้น ทำลายผิวหนังเป็นต้น เข้าไปจรดเยื่อกระดูก ตั้งอยู่. ต่อมา เขามีบิรवारของตนแวดล้อมได้ไปสู่วิหารกับบริษัทนั้น ยืนอยู่ท้ายสุดของบริษัทฟังธรรมของพระศาสดาที่กำลังแสดงธรรมอยู่ด้วยพระสุรเสียงที่ไพเราะ แล้วเกิดความคิดอยากจะบวชขึ้นมา. เมื่อบริษัทที่พระศาสดาเจ้าทรงทราบเวลาแล้วส่ง ไปแล้ว ก็เข้าเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว ทูลอาราธนาสวดยพระกระยาหารในวันพรุ่ง ในวันที่สองให้สร้างปะรำ แต่งตั้งอาสนะ ถวายมหาทานแด่พระสงฆ์มีองค์พระพุทธเจ้าเป็นพระประมุข ในที่สุดกตกิจ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุโมทนาเสด็จกลับ รับประทานอาหารเช้าแล้วอธิฐานองค์อุโปสถ แล้วให้เรียกเจ้าหน้าที่คุมของมาบอกทุกสิ่งทุกอย่างว่า ของเหล่านี้ได้จำหน่ายไปแล้ว ได้มอบหมายทุกสิ่งทุกอย่างว่า จงให้สมบัตินี้แก่น้องชายฉัน แล้วก็บวชในสำนักพระศาสดา ตั้งหน้าตั้งตา ทำกัมมัฏฐาน.

ครั้งนั้น เมื่อท่านเอาใจใส่ทำกัมมัฏฐานอยู่ กัมมัฏฐานก็ไม่ปรากฏ. ต่อมาท่านจึงคิดว่า ชนบทนี้ไม่สะดวกแก่เรา อย่างไรเสีย เราต้องรับกัมมัฏฐานในสำนักพระศาสดาแล้วไปสู่ถิ่นเดิมของเรา จึงเมื่อท่านเที่ยววิณฑบาตในตอนเช้าแล้ว ออกจากการหลีกเร้นในตอนบ่าย

^๑ อรรถกถาปฎนโณวาทสูตร มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสกั สฬายตนวรรค พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๖

แล้ว ก็เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ขอให้ทรงบอกกัมมัญฐาน ได้เปล่งสีหนาท ๗ อย่างแล้วจึงหลีกไป. เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ครั้งนั้นแล ท่านพระปุลณะ ฯลฯ อยู่ ดังนี้.

ก็ท่านปุลณะนี้อยู่ที่ไหน. ท่านอยู่ในที่ ๔ แห่ง. ตอนแรกท่านเข้าสู่แคว้นสุนาปรัน ตะแล้วเข้าไปสู่อัมพหัญฐบรรพต เข้าสู่หมู่บ้านพอค้ำเพื่อบิณฑบาต. ที่นั่นน้องชายจำท่านได้ จึงถวายอาหาร แล้วเรียนท่านว่า ท่านครับ ท่านไม่ต้องไปที่อื่น นิมนต์อยู่ที่นี้แหละ ให้ท่านรับคำแล้วก็นิมนต์ให้อยู่ในที่นั่นนั่นแหละ.

ต่อจากนั้น ท่านได้ไปสู่วัดสมุททิกิริ. ในที่นั้นมีที่สำหรับเดินจงกรมที่เขาตัดเอาแผ่นหินที่เสียบเหล็กไว้ตรงปลายมาทำ. ไม่มีใครเดินเหยียบแผ่นหินนั้นได้. ในที่นั้น คลื่นทะเลซัดมากกระทบแผ่นหินที่เสียบเหล็กตรงปลายเกิดเสียงดังมาก.

พระเถระคิดว่า จงเป็นที่อยู่สำราญสำหรับผู้เอาใจใส่ทำกัมมัญฐานเถิด แล้วก็อธิษฐานทำให้ทะเลสงบเสียง.

ต่อจากนั้นท่านได้ไปยังมาตุลิกิริ. ในที่นั้นมีพวกนกชุกชุม เสียงอีกที่ก้องกังวาน. พระเถระคิดว่า ที่นี่ไม่สำราญ ต่อจากนั้นก็ไปวัดมกุฬการาม. วัดนั้นอยู่ไม่ไกล ไม่ใกล้ หมู่บ้านพอค้ำมากนัก ไปมาสะดวกเงียบ ไม่มีเสียง. พระเถระคิดว่า ที่นี่สำราญ จึงให้สร้างที่พักกลางคืนและกลางวันพร้อมกับที่จงกรม เป็นต้นแล้ว ก็เข้าจำพรรษาในที่นั้น. ท่านอยู่ในที่ ๔ แห่งดังกล่าวมานี้.

ต่อมาอีกวันหนึ่ง ภายในพรรษานั้นเอง มีพอค้ำ ๕๐๐ คน ตั้งใจว่า พวกเราจะไปทะเลอื่น จึงเอาสินค้าบรรทุกลงเรือ ในวันลงเรือ น้องชายของพระเถระเลี้ยงพระเถระแล้วรับลิกขาบทในสำนักพระเถระให้เสร็จแล้ว เมื่อจะไปได้เรียนท่านว่า ท่านขอรับ ชื่นชื่อว่าทะเลหลวงมีอันตรายมากมายเหลือ จะประมาณได้ ขอให้ท่านช่วยสอดส่องพวกกระผมด้วยแล้วก็ลงเรือ. เรือก็แล่นไปด้วยความเร็วสูงจนถึงเกาะหนึ่ง. พวกคนคิดว่า พวกเราจะกินอาหารเช้าแล้วก็พากันขึ้นเกาะ. บนเกาะนั้นอะไรๆ อย่างอื่น หามีไม่ มีแต่ป่าจันทน์ทั้งนั้น. ตอนนั้น คนหนึ่งเอามัดพินต้นไม้ ก็รู้ว่าเป็นจันทน์แดง จึงกล่าวว่า นี่แน่ะ พวกเราไปสู่ทะเลอื่นเพื่อประโยชน์แก่โลก ชื่นชื่อว่าลากที่ยิ่งกว่านี้ไม่มีอีกแล้ว ไม้ท่อนขนาดยาว ๔ นิ้ว ก็ราคาตั้งแสนแล้ว เราเอาแต่ของที่ควรแก่ของที่จะต้องเอาไปแล้วก็เอาไม้จันทน์บรรทุกให้เต็ม. พวกเขาก็กระทำอย่างนั้น.

พวกอมนุษย์ที่ลี้ภัยในป่าจันทน์โกธ พวกกันคิดว่า คนพวกนี้มันทำป่าจันทน์ของพวกเราให้ฉิบหายแล้ว พวกเราจะฆ่าพวกมัน แล้วพูดว่า เมื่อพวกมันถูกฆ่าในที่นี้ ป่าทั้งหมดก็จะกลายเป็นซากศพไปหนึ่งป่าที่เขียว พวกเราจะให้เรือมันจมกลางทะเล. แล้วต่อมาในเวลาที่คนพวกนั้นขึ้นเรือแล้วแล่นไปได้ครู่เดียวเท่านั้น ก็ทำให้เกิดพายุลมอย่างแรง แล้วพวกอมนุษย์เหล่านั้นเองก็พากัน แสดงรูปที่น่ากลัวต่างๆ นานา. พวกคนก็กลัวพากัน หนีว่เทพเจ้าของตนๆ. จุฬปุณณกฤมพี น้องชายพระเถระคิดว่า ขอให้พี่ชายของข้าจงเป็นที่พึ่งด้วยเถิดแล้ว ก็ยื่นระลึกลงถึงพระเถระอยู่.

ได้ยินว่า ในขณะนั้นเอง พระเถระพิจารณาแล้วก็ได้ทราบว่าเขากำลังตกอยู่ในความฉิบหาย จึงเหาะขึ้นสู่ฟ้ามายืนอยู่ตรงหน้า. พวกอมนุษย์เห็นพระเถระพูดว่า พระคุณเจ้า ปุณณเถระมา แล้วพากันหลีกไป. พายุร้ายก็สงบทันที. พระเถระปลอบคนเหล่านั้นว่า ไม่ต้องกลัว แล้วถามว่า อยากจะไปไหนกัน. พวกกระผมจะไปที่เคยของตัวเองนั่นแหละครับ ท่าน. พระเถระเหยียบแผ่นดินเรือแล้วอธิษฐานว่า จงไปสู่ที่ที่คนพวกนี้ต้องการ. พวกพ่อค้าเมื่อไปถึงที่ของตนแล้ว ก็เล่าเรื่องนั้นให้ลูกเมียฟังแล้วชวนว่า มาเถิด พวกเราจึงถึงพระเถระเป็นที่พึ่งเถิด จึงทั้ง ๕๐๐ คน พร้อมกับพวกแม่บ้านของตนอีก ๕๐๐ คน ตั้งอยู่ในสภะสามประกาศตัวเป็นอุบาสก. ต่อจากนั้นก็ให้ขนสินค้าลงจากเรือ แบ่งถวายพระเถระส่วนหนึ่ง เรียนท่านว่า ท่านครับ นี่เป็นส่วนของพระคุณท่าน. พระเถระตอบว่า อาตมาไม่มีกิจด้วยส่วนหนึ่งต่างหากหรอก แต่พวกคุณเคยเห็นพระศาสดาแล้วหรือ. ยังไม่เคยเห็นเลยท่าน. ถ้าอย่างนั้นขอให้พวกคุณเอา ส่วนนี้ไปสร้างโรงปะรำถวายพระศาสดา แล้วพวกคุณจะได้เห็นพระศาสดาด้วยอาการอย่างนี้. พวกนั้นก็รับว่าดีแล้วท่าน แล้วก็เริ่มสร้างโรงปะรำด้วยส่วนนั้น และด้วยส่วนของตนอีกมาก.

เล่ากันว่า แม้พระศาสดาก็ได้ทรงกระทำการบริโภคตั้งแต่เวลาเริ่มงาน. พวกคนยามได้เห็นแสงในเวลากลางคืนเข้าใจกันว่า มีเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่. พวกอุบาสกช่วยกันสร้างโรงปะรำและเสนาสนะสำหรับพระภิกษุสงฆ์จนสำเร็จ แล้วเตรียมเครื่องทาน แล้วกราบเรียนพระเถระว่า พระคุณเจ้า พวกกระผมได้ทำกิจเสร็จแล้ว ขอให้พระคุณเจ้าโปรดทูลพระศาสดามาเถิด. ตอนบ่าย พระเถระไปถึงกรุงสาวัตถีด้วยฤทธิ์แล้วกราบทูลอ้อนวอนพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ชาวหมู่บ้านพ่อค้าอยากเฝ้าพระองค์ พระพุทธเจ้าข้า ขอพระองค์ได้โปรดกระทำ

อนุเคราะห์แก่พวกเขาเถิด. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับแล้ว. พระเถระทราบบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับแล้วก็กลับไปยังถิ่นของตนตามเดิม.

แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าที่ครัสเรียกพระอานนทเถระมาสั่งว่า อานนท พຼຽ່ງนี้พวกเรา จะเที่ยวบิณฑบาตที่หมู่บ้านพ้อคำในแคว้นสุนาปรันตะ เธอจงให้สลากแก่ภิกษุ ๔๕๕ รูป. พระเถระสนองพระพุทธรบัญชาว่า ดีแล้ว พระเจ้าข้า บอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุสงฆ์ แล้วพุดว่า ขอให้พวกภิกษุที่เกี่ยวข้องไปบิณฑบาตจงอย่าจับสลาก.

ในวันนั้น ท่านกฤตชนเถระได้จับสลากแรก. ฝ่ายชาวหมู่บ้านพ้อคำทราบบว่า นัย ว่าพຼຽ່ງนี้พระศาสดาจะเสด็จมาถึง จึงสร้างปะรำกลางบ้าน ตระเตรียมของถวายทานชั้นเลิศ.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำการปฏิบัติพระสรีระตั้งแต่เช้าเสด็จเข้าพระคันธกุฎี ประทับนั่งเข้าผลสมาบัติ. ปีณทุกัมพลติลาสนะของท้าวสักกะเกิดร้อนขึ้นมา.

ท้าวสักกะนั้นทรงพิจารณาว่า อะไรนี้ ทรงเห็นว่าพระศาสดาจะเสด็จไปแคว้นสุนาปรันตะ จึงรับสั่งเรียกพระวิศวกรรมมาสั่งว่า พ้อ วันนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจะเสด็จเที่ยว บิณฑบาต ระยะทางไกลประมาณสามร้อยโยชน์ พ้อจงเนรมิตเรือนยอดไว้ ๕๐๐ หลังทำการ เตรียมระยะทางเสด็จที่ท้ายสุดซุ้มประตูพระเชตะวัน ตั้งไว้ให้พร้อม. พระวิศวกรรมนั้นได้ กระทำอย่างนั้นแล้ว. เรือนยอดสำหรับพระผู้มีพระภาคเจ้ามี ๔ มุข. ของสองพระอัครสาวก มี ๒ มุข. ที่เหลือมีมุขเดียว.

พระศาสดาเสด็จออกจากพระคันธกุฎี ทรงเข้าสู่เรือนยอดอันประเสริฐในหมู่เรือนยอดที่ตั้ง ไว้ตามลำดับ. เหล่าภิกษุ ๔๕๕ รูป เริ่มแต่พระอัครสาวกทั้งสองต่างก็ไปสู่เรือนยอด ๔๕๕ หลัง. มีเรือนยอดว่างอยู่หลังหนึ่ง. เรือนยอดทั้ง ๕๐๐ หลังลอยไปในอากาศ.

พระศาสดา เสด็จถึงภูเขาชื่อ สัจจพันธ์ แล้วทรงหยุดเรือนยอดไว้ในอากาศ. ที่ภูเขานั้น มีดาวสมิงฉลามิณี ชื่อว่า สัจจพันธ์ ทำใ้ห่มหาชนถือเอาความเห็นผิดเป็นผู้ถึงลาภเลิศและ ยศเลิศอยู่. ก็ภายในตัวดาวสนั่นมีอุปนิสัยแห่งพระอรหันต์ โชติช่วงอยู่เหมือนประทีปที่อยู่ใน ตุ่ม. ครั้นทรงเห็นดาวสนั่นแล้ว ทรงพระดำริว่า เราจะแสดงธรรมแก่เขา จึงเสด็จไปทรง แสดงธรรม. เมื่อทรงเทศน์จบ ดาวสก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์. อภิญญาของท่านก็มากับมรรค นั้นเอง. ท่านเป็นเอหิภิกษุ ทรงบาตรจีวรที่สำเร็จเพราะฤทธิ์แล้วเข้าสู่เรือนยอด.

พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปถึงหมู่บ้านพ้อคำพร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ รูป ที่อยู่ในเรือน

ยอด ทรงทำให้ใครๆ มองไม่เห็นเรือนยอดแล้วเสด็จไปสู่หมู่บ้านพ้อคำ. พวกพ้อคำได้ถวายทานใหญ่แก่หมู่ภิกษุซึ่งมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุข แล้วทูลอาราธนาพระศาสดาเสด็จไปยังมกุฬการาม. พระศาสดาทรงเข้าสู่โรงปะรำ. มหาชนรอเวลาจนพระศาสดาคับความกระวนกระวายเกี่ยวกับพระอาหาร ให้ส่งบถมารับประทานอาหารเมื่อเช้าเสร็จแล้วสมทานองค์อุโบสถ์ถือของหอม และดอกไม้เป็นอันมากกลับมาวัดเพื่อต้องการฟังธรรม. พระศาสดาทรงแสดงธรรม. การหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องผูกเกิดแก่มหาชนแล้ว. ความโกลาหลเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ขนานใหญ่ได้มีแล้ว.

เพื่อสงเคราะห์มหาชน พระศาสดาประทับ ๒-๓ วันในที่นั้นเอง. และที่ทรงยังอรุณให้ตั้งขึ้นในพระมหาคันธกุณินั้นแหละ. เมื่อประทับในที่นั้น ๒-๓ วันแล้วก็เสด็จเที่ยวบิณฑบาตในหมู่บ้านพ้อคำแล้วตรัสสั่งให้พระปฐมเถระกลับไปว่า เธอจงอยู่ในที่นี้แหละ ในระหว่างทางมีแม่น้ำชื่อ นิมมทา ได้เสด็จไปถึงฝั่งของแม่น้ำนั้น. นิมมทานาคราชถวายการต้อนรับพระศาสดาทูลเสด็จเข้าสู่ภพนาถได้กระทำสักการะพระรัตนตรัยแล้ว. พระศาสดาทรงแสดงธรรมแก่นาคราชนั้นแล้ว ก็เสด็จออกจากภพนาถ. นาคราชนั้นกราบทูลขอว่าได้โปรดประทานสิ่งที่พึงบำเรอแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด พระพุทธเจ้าข้า. พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงแสดงบทเจดีย์ รอยพระบาท ไว้ที่ฝั่งแม่น้ำนิมมทา. รอยพระบาทนั้น เมื่อคลื่นซัดมาก็ถูกปิด เมื่อคลื่นเลยไปแล้วก็ถูกเปิด. กลายเป็นรอยพระบาทที่ถึงสักการะอย่างใหญ่. เมื่อพระศาสดาทรงออกจากนั้นแล้วก็เสด็จถึงภูเขาสัจจพันธ์ ตรัสกับพระสัจจพันธ์ว่า มหาชนถูกเธอทำให้จมลงในทางอบาย เธอต้องอยู่ในที่นี้แหละ แก่ลัทธิของพวกคนเหล่านี้เสีย แล้วให้พวกเขาดำรงอยู่ในทางพระนิพพาน. แม้ท่านพระสัจจพันธ์นั้น ก็ทูลขอสิ่งที่จะต้องบำรุง. พระศาสดาก็ทรงแสดงรอยพระบาทไว้บนหลังแผ่นดินที่บ เหมือนประทับตราไว้บนก้อนดินเหนียวสดๆ ฉะนั้น. ต่อจากนั้นก็เสด็จไปถึงพระเชตวันทีเดีย.